

JORIEN WALLAST

SALUUT BATAVIA

HET VERHAAL VAN DE VROUWELIJKE KNIL-SOLDATEN

ALFABET UITGEVERS

2024

Het was in de lente van 1944 dat Mathilde Goslinga voor het eerst verliefd werd op een filmster. Buiten de bioscoop West End in Willemstad waaide de passaat, de hitte van de dag hing nog zwaar in de zaal van het drie jaar eerder geopende, zuurstokkleurige art-decotheater aan het Brionplein. Maar op het filmdoek was het landschap koel en groen, en droegen de mensen de overjassen en bontkragen uit haar jeugd in Schiedam. Door de oorlog waren de dunbevolkte koloniën in West-Indië afgesneden geraakt van het moederland in Europa, wat Curaçao in een langdurige sluimer had gebracht. Er was evenveel schaarste aan goederen als aan informatie; de bevolking restte weinig meer dan het verloop van de oorlog af te wachten. Voor de zestienjarige Mathilde, die weinig op had met school, leek de tijd te worden uitgerekt als deeg; traag en stroperig regen de dagen zich aaneen. Naar de film gaan was een van de weinige uitjes die haar ouders geschikt vonden voor een Hollands meisje van stand, en zo vaak ze het kon betalen liet de tiener met de wilde blonde krullen zich zakken in de zachte leren stoelen van de bioscoopzaal. Ze was dol op filmsterren en droomde van de glamour van Hollywood, maar het was uiteindelijk actrice Greer Garson in de rol van Mrs. Miniver die haar volledig betoverde. In de twee uur dat

de film duurde, leek het alsof Curaçao van haar afgleed. De plakkerige hitte probeerde zich tevergeefs aan haar huid te hechten, het stof dat haar overal leek te volgen verdween. Er waren alleen nog de grote reeënogen van Mrs. Miniver.

In de openingsscène zoomt de camera in op een vriendelijk ogend, welvarend stadje in het groene glooiende landschap net buiten Londen. Mensen winkelen, werken en maken praatjes. Kay Miniver heeft inkopen gedaan en wacht op de bus, maar bedenkt zich op het laatste moment en spoedt zich met een zorgelijk gezicht terug naar de stad. Is het al oorlog, vraag je je als kijker af, maar alles is nog rustig in het fictieve middenklassenparadijs Belham. De blik van Kay Miniver concentreert zich op een te dure hoed die ze eerst niet, maar nu toch wel van plan is te kopen. Ze is een vrouw zoals alle rolmodellen begin jaren veertig. Vriendelijk en beleefd, moeder van drie keurige kinderen, onweerstaanbaar aantrekkelijk en dankbaar voor de bevoorrechte positie waarin ze zich bevindt. Maar als de oorlog het gezin bereikt, dirigeert de regisseur de mannelijke personages met zachte hand naar een bijrol. Terwijl zij wat onbeholpen schutteren met uniformen en wapentuig, richt de camera zich op de onverschrokken Kay Miniver. Haar huis wordt gebombardeerd, een Duitse piloot bedreigt haar met een pistool en haar schoondochter sterft in haar armen, maar Mrs. Miniver geeft geen krimp. En ze is niet de enige; vrijwel alle vrouwen in de film lijken uit dezelfde innerlijke kracht te putten.

Voor Mathilde was de vrouwelijke oorlogsheld een openbaring. Niet langer hoefde een vrouw genoeg te nemen met de rol van toeschouwer in een oorlog door en voor mannen. Mrs. Miniver was de verpersoonlijking van de moeder die ze had willen hebben en de vrouw die ze wilde worden. Overal

in Noord-Amerika verdronken bioscoopbezoekers in de ogen van Greer Garson en vereenzelvigden zich met het lot van de door oorlog getroffen gezinnen in Engeland. Gezinnen die zoveel leken op het ideaalbeeld van de Amerikaanse droom. Ze keken naar de Minivers, en zagen zichzelf.

De film *Mrs. Miniver* uit 1942, die een halfjaar na de aanval van de Japanners op Pearl Harbor werd uitgebracht, wordt gezien als de meest succesvolle propaganda voor de geallieerden ooit. Het heldenepos over een doodgewone vrouw die onversaagd haar gezin door de oorlog loodst, bleek het laatste zetje dat de Amerikaanse bevolking nodig had om zich achter de oorlog te scharen. Greer Garson ontving, weinig verrassend, een Oscar voor haar rol. Tijdens haar promotietour door de vs zamelde ze geld in voor het Amerikaanse leger.

In de meeste landen van Europa kwam de film pas ver na de bevrijding in de bioscoop, maar op Curaçao had men het voordeel dat het Amerikaanse leger er in 1942 was neergestreken. Soldaten waren geen onalledaagse verschijning in het straatbeeld van Curaçao, zeker niet sinds het uitbreken van de oorlog. De olieproductie op de Antillen was strategisch zo belangrijk dat veertienhonderd Amerikaanse troepen op het eiland werden gestationeerd. Het leger maakte veel werk van het vermaken van zijn militairen, moderne films en muziek bereikten in het kielzog van de yankees de meest afgelegen delen van de wereld.

Volgens de bioscoop was de film 'het meesterwerk dat voor altijd in Uw geheugen en in Uw hart geprent zal blijven'. Mathilde is hem inderdaad nooit vergeten. Toen het nog geen jaar later haar beurt was zich staande te houden te midden van oorlogsgeweld, had ze de kloeke vrouwen uit *Mrs. Miniver* nog op haar netvlies.

Tot de klas op het Peter Stuyvesant College in Willemstad drong de oorlog nauwelijks door. De kans is groot dat ook Mathilde Goslinga niet direct in de gaten had wat er gebeurde toen op 11 mei 1944 een Hollandse soldaat de klas in stapte. Maar hij kwam toch echt voor haar. Ze had er zelf om gevraagd.

Vijf weken eerder had ze zich gemeld bij dokter Willem Bonne, het waarnemend hoofd van de Dienst der Volksgezondheid in Nederlands Oost-Indië. Hij was voor tien dagen in Willemstad en had zijn intrek genomen in het Quarantainegebouw te Mundo Nobo, waar het Curaçaose Rode Kruis gevestigd was, om personeel te rekruteren voor Indië. Hoe de situatie in Oost-Indië was, bleef gissen. Sinds de bezetting door Japan in 1942 was van het lot van de driehonderd zestigduizend zielen tellende Europese bevolking in de kolonie nauwelijks iets vernomen. Nu het tij in Europa leek te keren, gloorde er ook hoop voor een spoedige bevrijding van de Oost.

De communicatief vaardige Bonne startte een zorgvuldig gepland mediaoffensief, met een geestdriftige persconferentie waarin hij een beroep deed op met name de vrouwen van Curaçao. Zijn komst zorgde voor veel beroering onder de eilandbevolking. Het Europees-Nederlandse deel, dat de oorlog ver van het front had doorgebracht, keek vol ongeduld uit naar het moment waarop de wederopbouw van het koninkrijk zou aanvangen. Voor Holland konden de Antillen niet veel betekenen, maar hulp aan de oostelijke koloniën, daarmee konden ze hun waarde bewijzen. De lokale krant *Amigoe di Curaçao* wijdde de halve voorpagina aan de komst van 'den gezelligen' dokter Bonne onder de kop: 'Dit is Curaçao's kans! Vrijwilligers voor Indië's opbouw nodig.'

Direct naast het artikel prijkte een grote advertentie voor het pas opgerichte Vrouwenkorps van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, het VK-KNIL. ‘Gevraagd voor Nederlandsch Oost Indië: doktoren, apothekers, assistent-apothekers, tandartsen, verpleegsters, analisten. Vrouwen (kennis van de Engelsche taal vereischt) kunnen deelnemen aan een Militair Vrouwen Vrijwilligerscorps als administratieve kracht, of worden opgeleid tot telegrafiste of hulpverpleegkundige. Teevens gelegenheid om met het Roode Kruis mee te gaan.’

Mathilde, door iedereen Tilly genoemd, was net als velen in de koloniale gemeenschap op de Antillen het wachten aan de zijlijn beu. Ze wilde dat de oorlog voorbij was, zodat ze Curaçao achter zich kon laten en mee kon doen aan de wederopbouw. De oproep voor Indië was haar kans. Tilly spijbelde van school en toog naar het Quarantainegebouw.

Het weerzien met Willem Bonne zal hartelijk zijn geweest. Voor hem was zijn rekruteringsmissie een thuiswedstrijd; hij had tot september 1943 met zijn vrouw op Curaçao gewoond en er gewerkt als hoofd van de Openbare Gezondheidsdienst. De Europese elite in West-Indië was klein, iedereen kende elkaar. De Bonnes kwamen regelmatig bij het gezin Goslinga thuis. Tilly was met haar zestien jaar te jong voor deelname aan het Vrouwenkorps, maar maakte handig gebruik van haar persoonlijke relatie met de arts om hem te overreden op het hoofdkantoor in New York haar zaak te bepleiten. Het was uitgesloten dat Bonne de vastberaden tiener met haar opgewonden verhaal over patriottisme en vrouwen die zich inzetten voor het vaderland ook maar iets kon weigeren. Bovendien was ze sterk en kerngezond, een rekrut afwijzen op basis van haar leeftijd was geneuzel. Maar hij was slechts de keurings-

arts, uiteindelijk was het niet zijn beslissing. ‘Schrijf maar een brief,’ had hij gezegd, ‘en voeg die toe aan het aanmeldingsformulier.’ Hij drukte haar op het hart voorlopig niets tegen haar ouders te zeggen.

Met zijn verzoek om een motivatiebrief was Bonne zijn tijd ver vooruit. Zeker in oorlogstijd was de behoefte aan personeel zo groot dat een simpele aanmelding met vermelding van vooropleiding en fysieke conditie voldoende was. Maar Tilly had vanwege haar leeftijd wat extra’s nodig. De brief die ze schreef is niet bewaard gebleven, wel het aanmeldingsformulier dat ze begin april invulde. Of eigenlijk, vooral niet invulde: ze had geen werkervaring, geen rijbewijs en nul vakdiploma’s. Ze was gemotiveerd, maar zou dat genoeg zijn? Zekerheidshalve voegde ze aan haar keuze voor de medische dienst nadrukkelijk de bereidheid toe om ook administratief of telegrafisch werk te doen. Ze was voor deze functies net zomin toegerust als voor de verpleging en voelde weinig voor een zittend beroep, maar als het moest om toegelaten te worden dan zou ze zich er wel doorheen slaan.

Haar pleidooi, in combinatie met de ongetwijfeld warme woorden van Bonne, viel in goede aarde bij Clara Beukema, een juriste die in het Britse leger had gediend en die was gevraagd om zo snel mogelijk een groep geschikte Hollandse meisjes in Noord- en Zuid-Amerika te verzamelen voor het Vrouwenkorps KNIL. Beukema besloot geen tijd te verliezen aan bureaucratische details. Op 11 mei kwam een telegram binnen bij de legerpost op Curaçao met daarop de tekst ‘Van Bonne/Beukema. Dispensatie Goslinga verleend’. Met dat telegram in de hand vertrok een soldaat naar het Peter Stuyvesant College in Willemstad om mejuffrouw M.E.P. Goslinga uit de les te plukken.

Grote opwinding natuurlijk onder de leerlingen, ook bij Tilly zelf. Ze was haar aanmelding alweer bijna vergeten. Tilly moest zich melden bij de algemeen militair commandant van Curaçao. En dus spijbelde ze voor de tweede keer en klopte, ditmaal onder militair escorte, aan bij schout-bij-nacht C.J. Baron van Asbeck.

De drieënvijftigjarige Carel van Asbeck had al aardig wat gezien in zijn leven, maar deze situatie was ook voor hem nogal ongebruikelijk. De Nederlandse regering zag er kennelijk heil in om Indië te heroveren met schoolmeisjes. Voor hem stond er een uit wie op dat moment alle bravoure leek weg te sijpelen. Van Asbeck was er de man niet naar om bevelen van hogerhand in twijfel te trekken. Hij kon Tilly meedelen dat bij grote uitzondering de leeftijdsgrens van achttien jaar werd losgelaten. Ze zou een contract krijgen waarmee ze zich als hulpverpleegkundige aan het Vrouwenkorps verbond 'tot zes maanden na herovering van een belangrijk deel van Nederlands-Indië'. Samen met een groep Nederlandse meisjes uit de Antillen, Canada, Mexico en Amerika werd ze binnen zes weken in het Amerikaanse Georgia verwacht om aan haar militaire training te beginnen. Na afronding daarvan zou ze via Australië naar Indië vertrekken.

In de luttele minuten die het gesprek duurde, drong het tot Tilly door waar ze zich eigenlijk voor had opgegeven. Alle twijfel of schrik die ze voelde, werd diep weggestopt. Ze had zich aangemeld, nu moest er worden doorgezet. Het belangrijkste obstakel op haar weg naar Indië lag nog voor haar: ze moest haar ouders gaan vertellen wat ze in gang had gezet. En haar vader zo ver krijgen om haar te laten gaan.

De Schiedammer Wybo Goslinga was zijn loopbaan begonnen als een eenvoudige leraar. In 1936 promoveerde hij op het thema mensenrechten aan de VU. Een jaar later volgde een benoeming in de hoge ambtelijke functie van onderwijsinspecteur. Daarvoor moest hij wel met zijn vrouw Philippine en zes kinderen naar West-Indië verhuizen. In eerste instantie wilde de intellectueel in Wybo de functie weigeren. Hij zag een carrière voor zich aan de universiteit en had er geen zin in te worden weggepromoveerd naar een of ander onderontwikkeld eiland aan de andere kant van de wereld. Ook voor Philippine was een afscheid van het stadse leven weinig aantrekkelijk, maar toch drong ze er bij haar man op aan om de functie te aanvaarden. De dreiging van het oprukkende nazisme boezemde haar angst in. Oorlog was ophanden, ze wist het zeker.

Het gezin vertrok op 20 augustus 1937 vanuit Amsterdam naar hun nieuwe thuis Curaçao. De reis zou bijna een maand duren. Een krant drukte een dag later een foto af van het gezin op het dek van het passagiersschip Colombia. De dan negenjarige Tilly staat helemaal rechts, half tegen haar vader geleund. Ze draagt een witte jurk, net als de andere vier vrouwen van het gezin. Een licht vermoeide glimlach doet vermoeden dat dit niet de eerste foto is die de fotograaf maakt. Haar vader staat in driedelig grijs naast haar en draagt een rond brilletje boven een flinke snor en een hoed op zijn hoofd. Hij heeft haar jongere zusje Elly aan de hand. Links daarnaast staat Philippine. Ze is pas begin dertig, maar heeft al de uitstraling van een vrouw op leeftijd met de zorg voor een grote kinderschare. Haar jongste zoon Chris hangt aan haar rokken. De dertienjarige Mimi staat pal naar haar, met zusje Netty van anderhalf op de arm. Mimi heeft hetzelfde donkere haar als haar moeder, vastgezet in twee lange, dikke vlechten over de

schouders. Haar één jaar jongere broer Wybo staat het meest links, in een slecht zittende blazer en een driekwart broek die hem een paar maten te groot lijkt, maar keurig voldoet aan de toen geldende kledingcode voor een opgroeiende jongen in een net gezin. Het hele plaatje straalt welvaart en tevredenheid uit. Dr. Wybo Jan Goslinga had zich duidelijk verzoend met zijn nieuwe status als koloniaal bestuursambtenaar.

De oversteek had grote gevolgen voor het wereldbeeld van het gezin. Wybo en Philippine kwamen beiden uit een streng gereformeerd milieu, met weinig contacten buiten de eigen zuil. Het multiculturele Curaçao, met een bevolking van nog geen zeventigduizend, was overwegend katholiek. De bovenklasse bestond uit Europeanen,* werkzaam voor Shell of het gouvernement, maar hun aantal was klein. Van apart onderwijs voor Europeanen en inlanders, zoals in Oost-Indië, was dan ook geen sprake. Maar de nonnen en fraters runden de scholen wel zoals dit in de koloniën gebruikelijk was: met de blik op het moederland. Voor de Antilliaanse jeugd, die over het algemeen thuis geen Nederlands sprak en Zuid-Amerika waarschijnlijk nooit zou verlaten, was het weinig zinvol om te leren wat de hoofdstad van Friesland was. Het onderwijs op de Antillen moest op de schop, besloot de ambitieuze Wybo Goslinga. Al snel vulde huize Beaujonville, hun grote huis aan de Schottegatweg Oost 84, zich met onderwijsvernieuwers van diverse pluimage. In 1941, slechts vier jaar na aankomst van de Goslinga's, werd de eerste Algemeen Middelbare School opgericht, het Peter Stuyvesant College. Bij gebrek aan gedi-

* Aanduiding voor westerse (witte) mensen en aan hen gelijkgestelden, zoals Indo-Europeanen. Zie ook de verklarende woordenlijst achterin.

plomeerde docenten stelde Goslinga een lerarenkorps samen uit werknemers in het bedrijfsleven en het gouvernement. Shell-ingenieurs verzorgden de exacte vakken, Goslinga nam staatsinrichting en geschiedenis op zich. In 1943 kwam Tilly, na het afronden van de mulo, bij haar vader in de klas. En dat beviel haar allerminst.

Tilly bleek al snel een echt tropenkind. Ze hield van de verscheidenheid aan mensen en meningen die vrijelijk naast elkaar konden bestaan en ontwikkelde een grote interesse voor het verloop van de oorlog in Europa. Maar een boekenwurm was ze geenszins en de dominante persoonlijkheid van haar vader was voor haar en de rest van het gezin een zware last. De vlotte Wybo Goslinga was een graag geziene gast in de betere Curaçaose kringen, hij was erudiet en had een goed gevoel voor humor. Maar thuis kon hij nurks en opvliegend zijn, op het gewelddadige af. Zijn stemmingswisselingen verziekten de sfeer, de onderlinge omgang in het gezin was weinig liefdevol. Hij had een grondige hekel aan domheid, als het niveau van het gesprek hem niet beviel draaide hij demonstratief zijn stoel om. Moeder Philippine, tien jaar jonger dan Wybo en al op haar negentiende getrouwd, was sociaal en ondernemend, maar deelde net als Tilly de intellectuele interesses van haar man niet. Ze kon zich verliezen in uiterlijkheden, als een van haar dochters met een boek gesignaleerd werd viel hun smalend commentaar ten deel. Philippine was sowieso niet op haar mondje gevallen, er waren regelmatig explosieve ruzies in huize Beaujonville. In feite hadden de echtelieden maar weinig gemeen behalve hun neiging tot razernij. Maar vader Goslinga zou nooit aansturen op een scheiding van zijn vrouw. Haar eigenzinnige karakter werd door hem gehaat en bewonderd tegelijk.

Hoewel Philippine had aangedrongen op een vertrek uit Nederland, was ze ongelukkig die eerste jaren op Curaçao. Ze vond het eiland vies en sociaal weinig ontwikkeld. Als echtgenote van een hooggeplaatste ambtenaar waren haar mogelijkheden buitenshuis beperkt tot bezoeken aan de sociëteit en functies bij damesclubs zoals de Koningin Emmastichting tot steun van de Melaatsen, waar ze secretaris werd. Ze bestierde het gezinsleven plichtsgetrouw maar met tegenzin, het keurslijf van haar positie paste haar niet. Ze had een voorkeur voor sommigen van haar kinderen en liet dat ook duidelijk merken. Begin 1940 bleek ze zwanger van haar zevende kind, een nakomertje. Haar zwangerschap had tot een schandaal kunnen leiden aangezien niet Wybo, maar de chauffeur van het gezin de vader was. Dat gebeurde niet: halfzusje Charlotte werd zonder omhaal opgenomen als lid van het gezin. Wybo was verrassend genoeg juist dol op het meisje, net als zijn vrouw. Niets aan haar babyhuidje verraadde dat ze van gemengde afkomst was.

Het noodlot drong het gezinsleven binnen als een sluipmoordenaar. De kleine Charlotte werd ziek en overleed, pas tien maanden oud. Een verstikkende deken van onuitgesproken emoties kwam over het gezin te liggen. Moeder Goslinga verborg haar verdriet en spendeerde haar tijd vooral buitenshuis. Opvoeden deden beide ouders steeds minder, over het dode halfzusje werd niet meer gesproken. Toen een paar maanden later oudste dochter Mimi naar Amerika vertrok, was de onthechting compleet. De vijf overgebleven kinderen moesten het grotendeels zelf zien te rooien.

Was het de moeizame thuissituatie waardoor de jonge Tilly zich zoveel moeite getroostte om weg te komen van Curaçao, en haar ouders op hun beurt zich zo snel bereid toonden om

haar te laten gaan? Ze waren hevig ontsteld geweest toen Tilly thuiskwam met de mededeling dat ze haar schooldiploma liet schieten om soldaat te worden in Indië, maar vooral Wybo herpakte zich snel. Het is denkbaar dat de romantische oorlogspropaganda van *Mrs. Miniver* meer gezinsleden dan alleen Tilly had betoverd en vader Goslinga daarom door de knieën ging. Tegenover vrienden en kennissen die opbelden om te vragen of het waar was dat ze Tilly naar Indië lieten gaan, zou hij met veel overtuiging zeggen dat in deze tijden iedereen opofferingen moest leveren en dat zijn dochter de verantwoordelijkheid aankon. Om zodra de hoorn weer op de haak lag uit te roepen: ‘Zie je wel, anderen vinden het ook idioot dat je gaat. Het kan niet.’

Tilly ging toch. Op 16 juni 1944 ondertekende haar vader het document waarmee hij zijn minderjarige dochter toestemming gaf het leger in te gaan. Om zijn instemming kracht bij te zetten, krabbelde hij onderaan dat zij zich uit ‘overtuiging en eigener beweging’ heeft aangemeld, maar dat het hem ‘een eer zal zijn, wanneer zij wordt aangenomen’.

Wat ongetwijfeld heeft geholpen, is het telegram dat ze kort daarvoor uit New York hadden gekregen. Tilly’s oudste zus Mimi meldt daarin dat ze zich heeft aangemeld voor, wat een toeval, het Vrouwenkorps KNIL en binnenkort haar training in Georgia start. Voor moeder Philippine was het een hele geruststelling dat de verantwoordelijke Mimi op haar springerige lievelingsdochter kon passen. Dat de wegen van beide zussen elkaar in Indië nauwelijks zouden kruisen, kon ze toen niet vermoeden.

*
**